

Artikel: Nagele - Inspiratiebron voor de naoorlogse wederopbouw, toepassing van de EVM-benadering op een gebied

Het dorp Nagele in de Noordoostpolder is voor veel bestuurders, beleidsmakers, stedenbouwkundigen en architecten een inspiratiebron geweest voor de Naoorlogse Wederopbouw van Nederland. Een aantal van hen, waaronder de architecten van 'Groep 8' en 'De Opbouw' zijn direct betrokken geweest bij de realisatie van Nagele begin jaren zestig. Aanleiding voor het schrijven van dit artikel is de renovatie van het museum in Nagele. In dit museum wordt de bouw van het dorp in al haar facetten op een voortreffelijke manier verteld en verbeeld.

Voor de eerste keer in het bestaan van deze nieuwsbrief passen wij ons denkraam '*Erfgoed Verandert Mee*' toe op een gebied. Het is voor ons een experiment. Bij de conclusies gaan we nader in op de vraag of het experiment volgens ons geslaagd is. Naast de statistieken van de gemeente Noordoostpolder zijn onder andere een drietal andere bronnen belangrijk geweest voor dit artikel. Deze bronnen zijn het rapport '*Nagele, een moderne erfenis*', '*Nagele, een cultuurhistorische wandeling*' en het '*Werkboek Nagele*'.¹²³ De foto's zijn allemaal genomen door Hans Kars.

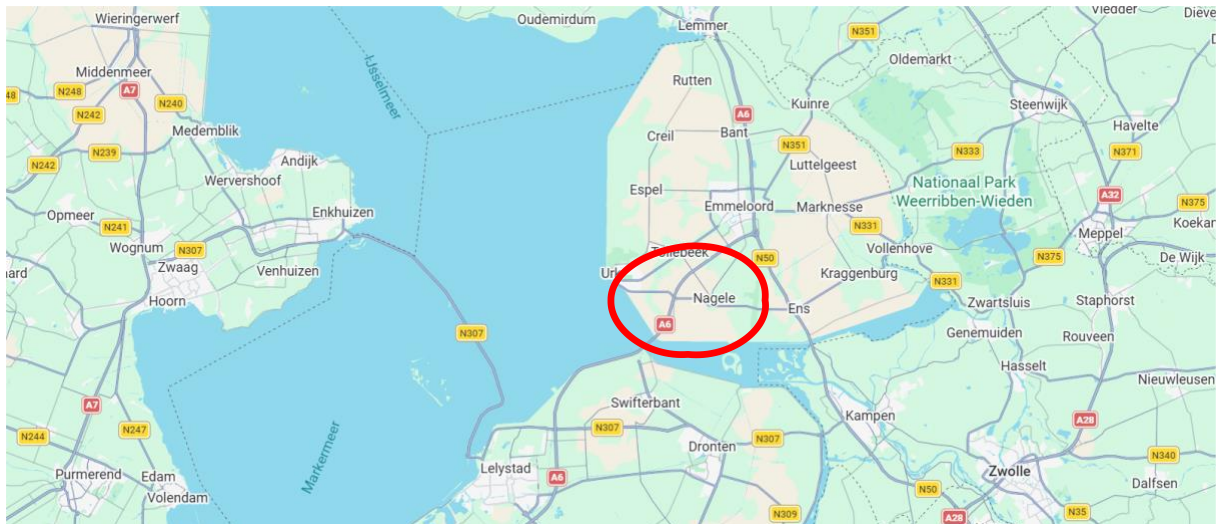
Museum Nagele

[Lees hier verder over Nagele](#)

¹ Nagele, een moderne erfenis, Anita Blom e.a., RCE, 2016

² Nagele, een cultuurhistorische wandeling, Willemijn Zwikstra, Stichting Matrijs, 2015

³ Werkboek Nagele, projecten en uitwerkingen voor een modernistisch dorp in de Noordoostpolder, Pi de Bruijn e.a., 2010.

Ligging van Nagele in de Noordoostpolder (bron: Google Maps)

Site

Het dorp Nagele is gelegen in het Zuidoosten van de Noordoostpolder. Het is een langswegdorp, gelegen aan een kruispunt van twee wegen. De ene weg leidt van de A6 naar de N 50, de andere weg van Emmeloord naar Kraggenburg.

Het dorp is gebouwd op de kleigrond die er was na de inpoldering van de Noordoostpolder. De totale oppervlakte van Nagele is 5.039 hectare, waarvan een groot deel bestaat uit (landbouw)grond c.q. niet bebouwde grond. In 2026 staan er 868 woningen en zijn er 2038 inwoners. Daarnaast zijn er 380 bedrijven o.a. gevestigd op een bedrijventerrein ten westen van de woonbebouwing. Hier is ook een kleine haven inclusief een loswal.

De *Site* wordt hier gelijkgesteld met de kadastrale grens van wijk Nagele 07.

De *Site* heeft meestal een oneindige levensduur, ook in dit geval. Toch hoeft een *Site* niet statisch te zijn, in Nagele heeft de *Site* in de loop der tijd veranderingen ondergaan o.a. met het opschuiven van de windsingel ten behoeve van woningbouw.

Story

Het verhaal van het dorp Nagele start met de inpoldering en daarmee met het ontstaan van de Noordoostpolder. Nagele kreeg toen de naam Dorp D en behoorde tot één van de tien kleinere dorpen rondom Emmeloord.

Planvorming door 'Groep 8' en 'De Opbouw'(1)

Architectengroep De 8 meldt zich in 1947 bij de Directie van de Wieringermeerpolder. De architectengroep wilde graag een dorp in de Noordoostpolder realiseren volgens de principes van het Nieuwe Bouwen. Een dergelijk dorp zou een voorbeeld moeten worden voor het bouwen van nieuwe wijken in het kader van de Naoorlogse Wederopbouw. De principes van het Nieuwe Bouwen betroffen het zorgen voor licht, ruimte, groen en openheid in combinatie met het scheiden van functies: wonen, werken, winkelen, voorzieningen, verkeer etc. Dit alles tezamen met het scheppen van

randvoorwaarden voor het ontstaan van (nieuwe) gemeenschappen. Het was de architect Cornelis van Eesteren die de principes van de functiescheiding verder uitwerkte.⁴

De Directie Wieringermeer maakt in 1948 een programma van eisen voor het nieuwe dorp, genaamd 'Dorp D', bestaande uit: drie kerken voor elke gezindte, drie scholen voor elke gezindte, een café-restaurant, een begraafplaats, een sportterrein, een industrieterrein, arbeiderswoningen, middenstandswoningen en woningen voor notabelen, in totaal 300 woningen.

Een werkgroep van De 8 werkt de plannen verder uit. Dat gebeurde o.a. door bekende architecten als Cornelis van Eesteren, Johan Niegeman, Ben Merkelbach, Gerrit Rietveld, Mien Ruys, Grossman en Aldo van Eyck en nog een aantal anderen.

In 1949 worden de eerste plannen voor Nagele als voorbeeld van het Nieuwe Bouwen gepresenteerd op het CIAM-congres⁵ in Bergamo. Het plan krijgt daarmee een belangrijk internationaal platform met o.a. Le Corbusier als trekker. Het plan zal ook op de volgende congressen van het CIAM worden behandeld.

In 1952 wil de Directie Wieringermeer dat er 150 tot 200 woningen meer worden opgenomen in het plan. Om dat nieuwe stedenbouwkundige plan te maken wordt de werkgroep van De 8 uitgebreid met leden van de architectengroep de Opbouw uit Rotterdam, waaronder de architecten Jaap Bakema en Romke de Vries. Ook Mart Stam en Lotte Stam-Beese gaan aan de werkgroep deelnemen. Er ontstaat een integraal werkproces van stedenbouwkundigen, architecten en landschapsarchitecten om tot een stedenbouwkundig plan voor Nagele te komen. Het lukt.

Bouwactiviteiten

In 1954 wordt het definitieve stedenbouwkundige plan voor Nagele vastgesteld. Tegelijkertijd wordt besloten om architecten die het Nieuwe Bouwen representeren de woningen volgens die principes te laten ontwerpen. Niet lang daarna wordt gestart met de realisatie:

- 1954 en 1956. Bouw Zuiderwinkels. Architecten bureau Van den Broek & Bakema en het Haagse bureau van Romke de Vries;
- 1954-1957. Bouw van drie lagere scholen in Nagele, architect Aldo en Hanny van Eyck;
- 1956-1962. Begraafplaats Nagele, ontworpen door landschapsarchitecte Mien Ruys;
- 1954. Start van de woningbouw met de Rietveld woningen in de Klaverhof en de Vlashof;
- 1956. De eerste bewoners betrekken de Rietveldwoningen;
- 1960-1963. Bouw St. Isidoruskerk, architecten Taen en Nix;
- 1958-1962. Bouw gereformeerde kerk, architect Broek en Bakema;
- 1962. Aanpassing van de plannen. Er worden twee nieuwe woonhoven met VANEG-rijtjeswoningen aan het plan toegevoegd (Lucerne- en Gerstehof), een nieuw woonhof (Tarwehof) met vrijstaande huizen en een strook bij de Koolzaadhof met vrijstaande huizen. Deze woningen worden in de Randstad aangeboden, de eerste stedelingen komen naar Nagele.

⁴ Cornelis van Eesteren, 'Het idee van de functionele stad', NAI- Uitgevers, Rotterdam, 1997

⁵ **Congrès Internationaux d'Architecture Moderne** (CIAM) was een groot internationaal platform dat in de eerste helft van de 20e eeuw een grote stempel heeft gedrukt op het [architectuurdebat](#). Dit platform bestond van 1928 tot 1959. Een van de belangrijkste ideeën die uit de CIAM voortkwamen was het idee van *de functionele stad*. In de CIAM werden geplande steden gepropageerd, waarbij de functies als wonen, werken en recreatie van elkaar gescheiden zijn. Deze gedachte wordt in het Nederlands ook wel de CIAM-gedachte genoemd (bron Wikipedia)

Rond 1962 vindt er een aanpassing van de plannen plaats: Er worden twee nieuwe woonhoven met VANEG- rijtjeswoningen aan het plan toegevoegd (Lucerne- en Gerstehof), een nieuw woonhof (Tarwehof) met vrijstaande huizen en een strook bij de Koolzaadhof met vrijstaande huizen. Deze woningen worden in de Randstad aangeboden, de eerste stedelingen komen naar Nagele.

De Rietveldwoningen

Reactie van de eerste bewoners (1956)

Reacties van de eerste bewoners zijn zowel positief als negatief: Licht, lucht en ruimte worden gewaardeerd, maar het dorp wordt ook beleefd als een kazerne en/of sanatorium. Tegen de scheiding van functies wordt vreemd aangekeken, dat zijn de bewoners niet gewend. Uiteindelijk is de beoordeling positief: een bijzonder en excentriek dorp.

Resultaten onderzoek onder de bewoners door de Landbouwhogeschool Wageningen(1962)

De kritiekpunten van de bewoners zijn: Weinig contact met medebewoners, centrale ruimte groot en kaal, aparte woon- en eetkeuken ontbreekt, er is geen zolder om spullen op te bergen, geen kelder.

Bewoners zijn niet zozeer ontevreden over de architectuur van het Nieuwe Bouwen, maar vergelijken die vooral met hun oude traditionele woonsituatie in het plattelandsdorp. Deze gehechtheid blijkt ook uit de inrichting van de woningen. Waar de architecten hoopten dat de inrichting in het verlengde zou zijn van het 'Goed Wonen' concept, kozen de eerste bewoners vooral voor een inrichting met traditionele meubelen. Er bestaat dan ook een spanning tussen de stadse ontwerpen en de traditionele woonbeleving van de eerste bewoners.

In 1964 is het programma van eisen vrijwel in z'n geheel uitgevoerd, waaronder de realisatie van veel sociale huurwoningen beheerd door de woningcorporatie in vier woonhoven en daarnaast vier kerken, drie scholen, het Schokkererf, de Zuiderwinkels en een deel van de Noorderwinkels;

In- en uitbreiding van het dorp (2)

De volgende fase betreft de in en uitbreiding van het dorp:

- 1970 ev. Bouw van systeemwoningen op lege plekken in de Koolzaadhof, Klaverhof en Vlashof;
- 1970 ev. Bouw premiekoopwoningen o.a. in de Tarwehof. Deze woningen waren aantrekkelijk voor starters en forensen;
- 1970 ev. Bouw van bungalows in de Tarwehof en bij de Koolzaadhof voor de hogere inkomens;
- 1970 ev. Bouw van seniorenwoningen bij de Lucernehof, de Klaverhof en de Koolzaadhof;
- 1970 ev. Nagele ontwikkelde zich van landarbeidersdorp tot een dorp met een divers samengestelde bevolking;
- 1992 tot 2002. Uitbreiding van het dorp met 124 woningen ten zuiden van het dorp. Het betreft twee -onder- een kapwoningen en bungalows in twee nieuwe woonhoven nl. De Klamp en de Wendakker. De bestaande windsingel moest daarvoor worden verplaatst;
- 1998. St. Isidoruskerk wordt museum Nagele;
- 2000 ev. Verschillende kerken en scholen, maar ook winkels krijgen een andere bestemming: museum, Bed &Breakfest, Galerie;
- 2000 ev. Er worden sociale huurwoningen verkocht. Er ontstaat gespikkeld bezit in een straat (huur en koop);
- 2011. Sloop wijkspportgebouw, een nieuw multifunctioneel centrum gebouwd.

Een fase van visieontwikkeling en uitvoering (3)

Deze nieuwe fase kenmerkt zich. naast bouwactiviteiten, door visievorming en planvoorbereiding. En dat was nodig omdat een duidelijk toekomstperspectief voor Nagele op dat moment ontbrak.

Visievorming

- 2009-2010. Onder leiding van Pi de Bruijn worden Onderzoekslabs gehouden. Het resultaat is onder meer het Handboek Nagele (2010);
- 2010. Uitwerking ideeën van Onderzoekslab in het Ontwerplab;
- 2011. RCE, Visie Erfgoed en Ruimte: Nagele wordt aangewezen als wederopbouwgebied van nationaal belang;
- 2012. Film *Terugkeer naar Nagele* door Louis van Gasteren;
- 2012. Dorpsvisie Nagele van Vereniging Dorpsbelang;
- 2012. Ontwikkelperspectief Nagele, gemeente Noordoostpolder;
- 2012. RCE, gemeente en provincie stellen financiële middelen beschikbaar voor de uitvoering van de plannen;
- 2013. Start Uitvoeringslab;
- 2016. Nagele, een moderne Erfenis, Anita Blom e.a. In dit rapport van RCE wordt Nagele gewaardeerd;
- 2022-2024. Stedenbouwkundige visie van architectenbureau Derive;
- 2025. Stedenbouwkundig plan bureau wUrck. Project loopt nog.

Bouwactiviteiten

- 2012. Start groot onderhoud 26 Rietveldwoningen door woningbouwvereniging Mercatus;
- 2014. Sloop Schokkererf;
- 2016. Overdracht woningen Karwijhof aan Vereniging Hendrik de Keijser;
- 2016: Renovatie Zuiderwinkels;

- 2018. Noorderwinkels gesloopt, start 18 toekomstbestedige en duurzame nieuwbouwwoningen;
- 2018. Start renovatie 32 woningen in de Karwijhof door Vereniging Hendrik de Keijser;
- 2023. Start renovatie van 55 woningen van Mercatus in de Lucernehof, Gerstehof en de Ring;
- 2025. Het museum Nagele wordt gerenoveerd.

Het energievraagstuk

- 2017. De energie coöperatie '*Energiek Nagele*' wordt opgericht. Deze richt zich o.a. op het aardgasvrij maken van het dorp;
- 2018. Nagele is een van de projecten in het kader van Aardgasvrije wijken;
- 2023. Rapport '*Nagele in Balans*', een aanpak van het energievraagstuk.

De bevolkingssamenstelling verandert⁶

De omvang en samenstelling van de bevolking is de afgelopen 70 jaar veranderd. Bij de start van de bouw van het dorp richtte de Dienst Wieringermeerpolder zich op de huisvesting van vooral landarbeiders, middengroep (onderwijzers etc) en een klein duurder segment voor hogere inkomens. Het dorp was vooral een landarbeidersdorp. Met de in- en uitbreiding van het dorp vanaf de jaren zeventig verandert dat. Er komen nu ook stedelingen in het dorp wonen.

De omvang van de bevolking groeit de eerste jaren als gevolg van de bouwactiviteiten tot 1.920 personen in 2013. In 2026 wonen er 2038 personen. In 2026 is de middelbare leeftijdsgroep het grootst, achtereenvolgens gevolgd door de groep 24-25 jaar en de groep ouderen 65 +. Wat betreft land van herkomst: De grootste groep komt uit Nederland nl 79% en een kleiner deel uit Europa of daarbuiten nl 21%. Deze laatste groep is afgelopen jaren licht gegroeid. Wat betreft opleidingsniveau heeft circa 52% een middelbaar opleidingsniveau, circa 26 % een hoger opleidingsniveau en 22 % een praktisch opleidingsniveau. Het gemiddeld bruto-jaarinkomen bedraagt anno 2026 €30.300.

Toekomstvisie en plannen

De afgelopen jaren is er gewerkt aan een toekomstvisie voor Nagele door architectenbureau Dérive. Op dit moment wordt er in overleg met het dorp een stedenbouwkundige visie gemaakt door het bureau wUrck. Dit project loopt nog.

De Story van Nagele is een verhaal in ontwikkeling. Steeds weer worden nieuwe verhalen toegevoegd. Ook de Story heeft een oneindige levensduur – tenzij er geen mensen meer zijn die de verhalen van vroeger kennen en geen mensen die aan nieuwe verhalen bijdragen Grofweg zien wij tot nu toe drie fasen waarin nieuwe verhalen worden toegevoegd. De eerste fase is de bouw van het dorp volgens de principes van het Nieuwe Bouwen, de tweede fase is de in- en uitbreiding van het dorp en de derde fase is de visie en uitvoeringsfase. Waarschijnlijk start met het nieuwe stedenbouwkundig plan (bureau wUrck) een nieuwe fase in de ontwikkeling van het dorp.

⁶ De gegevens over de bevolking zijn afkomstig van de gemeente Nooroostpolder: statistieken wijk 7 Nagele.

Structure

Kenmerkend voor het Nieuwe Bouwen in stedenbouwkundige zin was een scheiding van functies: wonen, werken, verkeer, voorzieningen etc. Licht, lucht en ruimte was het adagio, zeker ook in de architectuur van de woningen. Deze principes van het Nieuwe Bouwen zijn in het dorp Nagele vastgelegd in het stedenbouwkundig plan. Het uitgevoerde stedenbouwkundig plan is dan ook de kern van de *Structure* van het dorp.

De dragende elementen van de *Structure* van het gebied is het grote open middenterrein ontworpen door landschapsarchitecte Mien Ruys. Op dat middenterrein bevinden zich verschillende (gemeenschappelijke) voorzieningen, zoals kerken, een museum, scholen en een Bed&Breakfast.

De centrale ruimte in Nagele

Om en uitkomende op dat middenterrein bevinden zich zeven woonhoven, die door verschillende architecten zijn ontworpen.

De toegang tot het dorp werd gemarkeerd door de Noorder- en Zuiderwinkels. Daarvan zijn nu alleen de Zuiderwinkels nog over.

De *Structure* is in hoofdlijnen nog steeds hetzelfde en heeft in principe een lange levensduur, nu al 70 jaar. Het verdwijnen van de Noorderwinkels, van een aantal voorzieningen op het middenterrein en het doorbreken van het hovenpatroon door nieuwbouw in latere jaren heeft de *Structure* wel veranderd.

Het stedenbouwkundig plan als basis nemen voor de *Structure* van een gebied vinden wij aannemelijk. Het stedenbouwkundig plan legt tenslotte de inrichting en de functies van het dorp vast.

Skin

De Skin van het dorp wordt volgens ons gevormd door de bosrand, de wegen rond het dorp met de groene windsingels. De Skin is doorzichtig, vooral bij de ingang van het dorp. Ook de Skin van het dorp gaat langere tijd mee. Deze Skin vraagt wel elk jaar om (groen)onderhoud.

Services

De *Services* zijn op gebiedsniveau, volgens ons, de verschillende voorzieningen en functie. In Nagele waren de *Services* in het begin talrijk, maar zijn de afgelopen jaren minder geworden. Het gaat om winkels(Spar), galerie, snackbar, museum, benzinestation, scholen, kerk(en), openbaar vervoer, bed & breakfast, kerkhof, een bedrijventerrein en natuurlijk en vooral wonen. Zoals in de meeste dorpen staan ook in Nagele de *Services* onder druk.

Met als uitgangspunt de oorspronkelijke opzet van het dorp, waaronder de functiescheiding, is het behoud van de voorzieningen uitermate belangrijk en het behoud is uiteraard ook belangrijk om in de behoeften van de bewoners te voorzien.

Het aantal en de soort *Services* kunnen als gevolg van een wijziging in de bevolkingssamenstelling en van een verandering van de *Solvability* van het dorp relatief snel veranderen. De grootste veranderingen hebben na 30 tot 40 jaar plaatsgevonden.

Spaceplan

Het *Spaceplan* van Nagele kent een eenvoudige en duidelijke opzet en is gebaseerd op de eerder genoemde functiescheiding. Voor het gemotoriseerd verkeer is er één toegangsweg tot het dorp. Rond het middenterrein is er een binnenring. Vandaaruit zijn de verschillende hoven en voorzieningen bereikbaar. De meeste hoven worden gescheiden door een vizier (een groene strook). Met het gemotoriseerd verkeer kan je alleen via de ring van het een naar het andere hof.

Op het middenterrein zijn verschillende voetpaden die leiden naar de verschillende voorzieningen (kerken en scholen) en via welke je ook naar de andere kant van het middenterrein kunt lopen. Het middenterrein wordt doorsneden door de Nageler tocht.

Het *Spaceplan* is in dit geval nauw verbonden met het stedenbouwkundig plan dat uitgaat van een functiescheiding. Zolang niet ingegrepen wordt in het stedenbouwkundig plan blijft ook het *Spaceplan* ongewijzigd.

Stuff

Onder de *Stuff* vallen op gebiedsniveau volgens onze interpretatie in ieder geval alle gebouwen (kerken, scholen winkels. woningen) en het kerkhof. In dit artikel zullen we vooral in gaan op de woningen, de kerken, de scholen, de winkels en de omgeving. Verschillende architecten van de 8 en de Opbouw hebben woningen, scholen, kerken, winkels, omgeving etc. ontworpen.⁷ Zij hebben zich ingezet voor het maken van nieuwe ontwerpen en het gebruiken van nieuwe bouwmaterialen, dit alles in de lijn van het nieuwe bouwen.

⁷ Betrokken architecten zijn:, Gerrit en Jan Rietveld (woningen Klaverhof en Vlashof), Mart Stam en van Bodegraven (woningen Koolzaadhof), Lotte Stam- Beese en Ernest Groosman (woningen Karwijhof), en Johan Niegeman en Frans van Gool (woningen voor notabelen), Aldo van Eyck en van Ginkel (de drie scholen), Ernest Groosman (de Noorderwinkels), Jaap Bakema en Romke de Vries (de Zuiderwinkels), Broek en Bakema (de gereformeerde kerk), landschapsarchitecte Mien Ruys (centrale ruimte en kerkhof). Daarnaast ontwierp de traditionele architect Jacob Dunnebier het cafe-restaurant het Schokkererf.

In Nagele staan vrijwel alleen eengezinswoningen (97%). Voor wat betreft de oudere woningen gaat het vooral om eengezinswoningen met één etage en plat dak en een schuur. De woningen zijn gemaakt van beton en staal met veel glazen ramen. De woningen beschikken over het algemeen over grote tuinen (vroeger ook als moestuin bedoeld).

Bijna 40% van de woningen betreft tussenwoningen, iets meer dan 35% zijn vrijstaande woningen, bijna 17% zijn hoekwoningen, bijna 6% is een twee-onder-een kapwoning en ongeveer 2% betreft appartementen.

Het ontwerp van de oudere woningen is vernieuwend door het gebruik van destijds nieuwe materialen, de platte daken en de bijzondere ruimtelijke indeling. Een voorbeeld hiervan zijn de woningen in de Karwijhof ontworpen door Lotte Stam-Beese en Ernest Groosman. Het betreft twee-onder-een kapwoningen, die door een lage entree met elkaar zijn verbonden. Bijvoorbeeld het Polmanshuis in de Karwijhof.⁹

Het Polmanshuis in de Karwijhof

⁹ Het huis is vernoemd naar de heer en mevrouw Polman die in dit huis hebben gewoond.

Polmanshuis in de Karwijhof

De woningen hebben een voor- en een achterdeur. De achterdeur werd vooral gebruikt als je van je werk kwam. Je kwam dan in een soort bijkeuken, met een lavet. Je kon daar je schoenen uitdoen en jezelf wassen. Ga je naar links dan kom je in een keuken. Daarvoor was de woon-en voorkamer, die oorspronkelijk door een schuifdeur gescheiden was van de keuken. De steile trap naar boven zat direct achter de voordeur. Boven kom je in een klein halletje waarop drie slaapkamers uitkomen én recht tegenover de trap een deur die toegang geeft tot een kleine ruimte waarin zich een wastafel bevindt. In twee slaapkamers zijn inbouwkasten.

Het is bijzonder hoe vernuftig de ruimtelijke indeling van de woning is. Er is, zeker boven, sprake van weinig verkeersruimte, en van relatief veel functionele ruimtes (slaapkamers).

Kerken

Oorspronkelijk waren er drie kerken in Nagele: Een katholieke, een vrijgemaakte gereformeerde, een gereformeerde en een hervormde kerk. Bijzondere aandacht verdient de gereformeerde kerk vanwege haar architectuur. Deze kerk is ontworpen door de architect Jaap Bakema.

De katholieke Isidorus kerk heeft haar oorspronkelijke functie verloren en is museum Nagele geworden. In dit museum wordt naast het houden van exposities de geschiedenis van het dorp verhaald en verbeeld. Het museum is in 2025 gerenoveerd.

Nu bestaat er nog één protestantse kerk.

De winkels

Het winkelbestand in het dorp bestond uit twee delen nl. de Noorderwinkels en de Zuiderwinkels. Geleidelijk aan sloten steeds meer winkels vanwege gebrek aan klandizie. De Noorderwinkels werden gesloopt ten behoeve van een nieuwe plint met zakelijke functies en nieuwbouw woningen.

De Zuiderwinkels werden gerestaureerd, maar hebben geen winkelfunctie meer met uitzondering van een kleine supermarkt. Nu zit er o.a. een kleine uitspanning waar je wat kunt eten en drinken.

Scholen

De drie lagere, nu basisscholen, openbaar, katholiek en protestants, zijn allemaal ontworpen, door de architect Aldo van Eijk. Inmiddels zijn de openbare en de katholieke school samengevoegd. In 2026 is er nog maar één basisschool met 132 kinderen. Daarnaast zijn er vier kinderopvangplaatsen met in totaal 72 kindplaatsen.

Bedrijven, haven en loswal

De bedrijven in Nagele zijn geconcentreerd op het industrieterrein ten westen van de woonbebouwing. Het industrieterrein heeft ook een haventje met loswal. Akkerbouwproducten zoals graan, bieten en aardappelen werden via schepen naar de fabrieken gebracht. Vanaf de jaren zestig werd het vervoer over de weg meer en het vervoer per schip minder.

Zuiderwinkels

Centrale ruimte

De grote centrale ruimte van Nagele is ontworpen door Mien Ruys. Door deze ruimte stroomt de Nagelertocht uitkomend in de kleine haven van Nagele. De centrale ruimte is gedurende de jaren niet of nauwelijks gewijzigd, maar de vraag is of de oorspronkelijke functie voldoende tot haar recht komt door het veranderen c.q. verdwijnen van een aantal voorzieningen in de centrale ruimte.

Kerkhof

Nagele heeft een eigen kerkhof. Het kerkhof ligt aan de westkant van de woonbebouwing aan de andere kant van de ringweg. Ook het kerkhof is door landschapsarchitecte Mien Ruys ontworpen.

Hunebed en kunst

Het dorp heeft een groot hunebed in de centrale ruimte, net als diversesculpturen die verspreid over deze ruimte een plek hebben gekregen.

De hier gedefinieerde Stuff is nogal divers. Het betreft over het algemeen vastgoed, dat een lange levensduur kent. Kijk je naar de functie dan zie je na 30 tot 40 jaar vooral functieveranderingen bij de voorzieningen. Dat geldt niet voor de woningen. Uiteraard treden er mutaties op, maar het blijven woningen. De levensduur van de Stuff is dus heel divers.

Surroundings

Een van de belangrijkste ontwikkelingen van Nagele is de uitbreiding van het dorp zelf. Op basis van een stedenbouwkundige visie worden de mogelijkheden van uitbreiding en inbreiding bekeken.

De planvorming van nieuwe functies en activiteiten duren relatief lang. De invloed van de *Surroundings* op het dorp is, is in dit geval, dan ook vaak een kwestie van middellange termijn.

Stakeholders en Sense

Vooraf moet worden opgemerkt dat er door ons geen onderzoek is gedaan naar de concrete belangen en belevingen van de stakeholders. Het betreft overwegend inschattingen onzerzijds en het gebruik maken van bestaande bronnen.

De stakeholders van het dorp zijn talrijk: Huurders en particuliere eigenaren, een kleine supermarkt, horecaeigenaar, woningcorporatie Mercatus en Vereniging Hendrik de Keijser, museum Nagele, Dorpsbelang, Energiecoöperatie Nagele, kerkbesturen, bedrijven, cultuurbezoekers, gemeente Noordoostpolder, Provincie Flevoland en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. De belangen en perspectieven van al deze stakeholders lopen soms parallel, maar zijn ook verschillend.

Voor de huurders staan het goed wonen en een prettige leefomgeving voorop. Voor particuliere eigenaren geldt dat ook, maar zij hebben daarnaast ook belang bij een stijgende waarde van hun onroerend goed. Winkeliers en horeca hebben belang bij een goede omzet. De woningcorporaties hebben belang bij een goede toekomstige verhuurbaarheid van hun woningen. Museum Nagele heeft belang bij een goede exposure van Nagele en haar geschiedenis, waardoor er meer bezoekers komen, Dorpsbelang heeft belang bij een goede huidige en toekomstige leefbaarheid van het dorp. In het verlengde daarvan heeft de energiecoöperatie belang bij een duurzaam en toekomstbestendig dorp in de toekomst. Kerk- en schoolbestuur hebben belang bij continuïteit. Bedrijven hebben belang bij een goede bereikbaarheid en de cultuurbezoekers bij het behoud van de authenticiteit van het dorp.

Gemeente en provincie hebben belang bij een toekomstbestendig dorp in combinatie met de bouw van nieuwe woningen. Tenslotte heeft de Rijksdienst Cultureel Erfgoed belang bij het in stand houden van het authentieke dorp, als voorbeeld voor de naoorlogse wederopbouw en de architectuur van het Nieuwe Bouwen

Deze verschillende belangen komen ook tot uitdrukking in hoe deze stakeholders het dorp beleven. Althans dat nemen we aan.

Institutionele stakeholders hebben over het algemeen een lange levensduur. De woonduur van bewoners is mede afhankelijk van de levensfase waarin ze zich bevinden. Bedrijven, winkels en voorzieningen zijn voor hun levensduur afhankelijk van hun Solvabiliteit.

Bij het gesprek over het behoud en de vernieuwing van het dorp kunnen de belangen van de verschillende stakeholders conflicteren.

Sustainability

Fysieke sustainability

Het dorp, met name de eigenaren van de woningen, hebben een eigen energiecoöperatie opgezet en er is een experiment geweest met een warmtepomp en warmteopslag.

De woningcorporaties zijn aan de slag gegaan met de renovatie van hun woningen, inclusief zoveel mogelijk de verduurzaming. Het gaat dan om het oudere woningbestand. In de hoven, waarbij sprake is van gespikkeld bezit is dat geen gemakkelijke opgave. Ook de particuliere eigenaren moeten dan mee doen met de renovatie.

Het gas- en elektriciteitsverbruik van de woningen in Nagele is tussen 2013 en 2026 fors afgenomen. Dat geldt met name voor het gasverbruik. De renovatie van woningen en het gebruik van zonnepanelen zullen hiertoe zeker hebben bijgedragen. Energielabel A en B komen het meeste voor. Toch is er nog een flinke opgave. Circa 50% heeft een energielabel C, D, E of F.

De Schitterende Koude Brug in het museum Nagele

Museum Nagele is inmiddels gerenoveerd. Een knellend vraagstuk blijft echter bestaan nl het isoleren van de prachtige betonnen wand met de vele glaspanelen. De wand is een koude brug. Hier is helaas nog geen oplossing voor gevonden.

De betonnen wand met de vele glaspanelen in het Museum Nagele

Sociale Sustainability

Nagele is geen landbouwdorp meer. De bevolkingssamenstelling is veranderd. De voorzieningen zijn minder geworden. Toch heeft het dorp nog steeds een grote potentie voor huishoudens met kleine kinderen. De woningen zijn daarvoor uitermate geschikt. Belangrijk is dan wel dat wordt ingezet op het behoud van de meest elementaire voorzieningen zoals de kinderopvang, de basisschool, sport- en verenigingsleven en de supermarkt. Het bouwen van nieuwe woningen voor huishoudens met kinderen kan de *Sociale Sustainability* vergroten. Bovenstaande is een idee van onze kant, we hebben hiernaar echter geen onderzoek kunnen doen.

De *Fysieke Sustainability* van het dorp heeft potentieel een lange levensduur, maar wordt beïnvloed door verdere klimaatverandering. Er is al veel gedaan maar vooralsnog is er ook nog sprake van een grote opgave voor het dorp.

De *Sociale Sustainability* heeft potentieel een middellange levensduur mits wordt voldaan aan voldoende voorzieningen voor huishoudens met kinderen en voor ouderen. Op korte en middellange termijn ligt het vertrek van ouderen naar een plek waar meer passende voorzieningen zijn voor de hand (Emmeloord en Marknesse). Er ontstaat dan meer ruimte voor jonge huishoudens met kinderen, mits de voorzieningen die voor hen belangrijk zijn blijven bestaan.

Solvability

We hebben niet onderzocht wat de Solvability is van het dorp. Wel weten we dat de gemiddelde (?) WOZ-waarde van de woningentussen 2013 en 2026 is gestegen van € 192.000 tot € 368.000.

Door het Rijk is een aantal jaren geleden geld beschikbaar gesteld voor vernieuwing en restauratie van Nagele. Daarnaast is geïnvesteerd in de verbetering van huurwoningen en van de Zuiderzeewinkels.

Er is geïnvesteerd in de bouw van nieuwe woningen en bedrijfsruimte op de plek van de voormalige Noorderwinkels. De renovatie van het museum heeft geld gekost en de exploitatiekosten van het onderhoud van het groen en de openbare ruimte zullen waarschijnlijk in verband met de omvang behoorlijk groot zijn.

Ook de Solvability van het dorp kent een langere levensduur. De Solvability is mede afhankelijk van de waarde (overwaarde) van het vastgoed, groei van het dorp, omzet en marges van de bedrijven en winkels, subsidies van de overheid en inkomens van de bewoners. Fluctuaties in de Solvabiliteit lijken hierbij te horen. Een failliet dorp leidt tot grootschalige leegstand (krimp). Dat zien wij in Nagele (vooralsnog) niet gaan gebeuren.

Conclusies over de toepassing van de EVM- benadering op een gebied.

In algemene zin is toepassing van de EVM- benadering op een gebied, in dit geval Nagele, goed mogelijk. Daarbij een aantal opmerkingen.

Het gebruiken van de begrippen *Site* en *Story* bij de beschrijving en analyse van een gebied is goed mogelijk. Daarbij moet worden opgemerkt dat de *Site* van een gebied sneller zal veranderen, dan die van een gebouw bijvoorbeeld bij uitbreiding van het gebied door woningbouw. Bij het gebruik van het begrip *Story* zal waarschijnlijk het aantal en de diversiteit van verhalen groter zijn dan bij toepassing op een gebouw.

Het gebruik van het uitgevoerde stedenbouwkundig plan als basis van het bepalen van de *Structure* versterkt ons inziens de betekenis van het stedenbouwkundig plan. De sterke verbinding tussen het stedenbouwkundig plan en de functiescheiding zorgt bij het voorbeeld van Nagele ook voor een sterke verbinding tussen de *Structure* en het *Spaceplan*.

De *Services* van een gebied zijn andere, dan die van een gebouw. Dat vraagt wel om een heldere definitie. Dat geldt ook voor het begrip *Stuff*. Het begrip *Stuff* in een gebiedsanalyse omvat in ieder geval alle gebouwen die in het gebied aanwezig zijn nl vastgoed én binnen die gebouwen het roerend goed (vaak gekoppeld aan de functie). De *Stuff* van een gebouw betreft overwegend roerend goed.

Het gebruik van het begrip *Surroundings* hoeft bij een analyse van een gebied en van een gebouw niet veel te verschillen. Uiteraard kunnen wel de ontwikkelingen die van invloed zijn verschillen.

Voor wat betreft de definities geldt dat ook voor de begrippen *Stakeholders* en *Sense*. In een gebiedsanalyse zullen de aantallen *Stakeholders* waarschijnlijk meer en diverser zijn en daarmee ook de verschillen in de beleving c.q. de *Sense*.

Bij de *Fysieke Sustainability* hoeft er ook geen definitie verschil te zijn. Het gaat altijd om de fysieke duurzaamheid in brede zin. Iets anders is de keuze voor het nemen van collectieve maatregelen dan wel individuele maatregelen. Bij het toepassen van *Fysieke Sustainability* op een gebied ligt het voor de hand dat ook gekeken wordt naar collectieve maatregelen.

Het toepassen van het begrip *Sociale Sustainability* verschilt voor een gebied of een gebouw. Waar het bij het gebouw primair gaat om de *Sociale Sustainability* van het huishouden dat daar verblijft, gaat het

bij toepassing op het gebied primair om de gemeenschap, het collectief. Uiteraard overlapt het elkaar en heeft het elkaar nodig, maar het uitgangspunt is verschillend.

Ook bij het toepassen van het begrip *Solvability* op een gebied en een gebouw zijn er geen grote verschillen in definitie. De werking kan echter heel anders zijn: Dorpen gaan minder snel failliet, dan bedrijven, voorzieningen en winkels. Dat komt mede door de publieke investeringen.

Toepassing van de EVM-benadering op een gebied, zoals deze eerste poging met het dorp Nagele, is volgens goed mogelijk, maar roept ook verschillende vragen op. Deze vragen nemen we mee in een verdere uitwerking. Omdat dit ook voor ons een avontuur is, juichen we input toe! Jullie commentaar en aanvullingen op onze toepassing van de EVM-benadering op een gebied is dus heel welkom!